

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ США FOR THE DEVELOPMENT OF COPYRIGHT LAW IN USA

Токарева В.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті розглядаються проблемні аспекти правового регулювання авторського права в добу цифрових технологій у США. Досліджено питання правозастосування у зв'язку викликами цифрових технологій і стрімким поширенням Інтернету. З'ясовано, що масове поширення Інтернету призвело до появи нових моделей виробництва й розповсюдження товарів і контенту. Інтернет порушив наявні моделі поширення, доступу до об'єктів культурної спадщини та використання їх.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, вільна культура, повсякденна творчість, цифрова доба, веб-творчість.

В статье рассматриваются проблемные аспекты правового регулирования авторского права в эпоху цифровых технологий в США. Исследованы проблемы правоприменения в связи с вызовами цифровых технологий и стремительным распространением Интернета. Выяснено, что массовое распространение Интернета привело к появлению новых моделей производства и распространению товаров и контента. Интернет изменил существующие модели распространения, доступ к объектам культурного наследия и использование их.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, свободная культура, повседневная творчество, цифровая эпоха, веб-творчество.

The article deals with the theoretical aspects of legal regulation of copyright in the era of digital technology in the USA. The rapid spread of the Internet has led to new models of production and distribution of goods and content. It has violated existing models of access to, and uses of, cultural heritage. It is established that ordinary people have begun to create, copy, modify and share their works with people all over the world, which has allowed them to gain independence from commercial intermediaries, such as publishers and recording companies.

Key words: intellectual property law, copyright law, free culture, everyday creativity, digital age, amateur creativity, Digital Millennium Copyright Act, DMCA.

Постановка проблеми. Інформація, знання та культура є ключовими факторами розвитку людської свободи й особистості. Тому зміни способів виникнення та розповсюдження інформації через Інтернет мають глибокий і докорінний характер [1].

Сучасний етап розвитку людства характеризується як період формування інформаційного суспільства. Не випадково в міжнародних актах і національному законодавстві отримали застосування терміни «цифрова епоха», «цифрова ера». Розвиток науково-технічного прогресу та цифрових технологій став тому причиною. Розвиток інформаційного суспільства сьогодні припускає необхідність удосконалення правових норм. Невід'ємним елементом суспільного прогресу є розвиток права, й інститут авторського права та суміжних прав у цьому стосунку не є винятком. Формування інформаційного суспільства передбачає необхідність трансформації як національних, так і міжнародних норм права [2].

Поширення творчості в мережі Інтернет ставить низку проблемних питань: щодо заохочення авторів до вираження творчості й стимулювання до вирішення нових викликів в умовах розширення меж дії законодавства про авторське право; пошуку балансу між бажанням правовласників у розширенні повноважень щодо використання результатів творчості й користувачів, зацікавлених у вільному доступі до творів і свободі вираження творчості в епоху цифрових технологій.

Стан дослідження. Дослідженню проблем авторського права та вираження творчості в добу інформаційного суспільства присвячені праці таких авторів, як Р.О. Буднік [3], С. Лессіг [4], Н. Луки [5], А.Г. Назаров [6], К. Раустіала, К. Спрігман [7], О.І. Харитоновна [8] і багато інших.

Американський законодавець у низці випадків досить оперативно реагує на потреби в унесенні змін до законодавчих актів, у зв'язку з чим вивчення та аналіз американського досвіду правозастосовної діяльності в галузі інтелектуальної власності може бути ефективно використаний у відповідній українській галузі.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження питань правового регулювання авторського права та проблемних аспектів правозастосування, що виникають у зв'язку

викликами цифрових технологій, що постають, і стрімким поширенням Інтернету в США.

Виклад основного матеріалу. Технологічний та економічний прогрес призвів до вільної циркуляції ідей і знань. Колишні споживачі стали блогерами, музикантами, художниками, продюсерами відео, кураторами веб-сайтів, хакерами, академічними співробітниками й багатьма іншими. Звичайні люди стали створювати, копіювати, змінювати і ділитися своїми роботами з публікою в усесвітніх масштабах, без потреби звернення до комерційних посередників контенту, таких як видавці, звукозаписні компанії або студії [9].

Поширення Інтернету і спроби врегулювати діяльність у мережі призвели до розширення законодавчих меж регулювання прав інтелектуальної власності й закону, що поширюється не тільки на комерційну діяльність авторів, а й, по суті, на комерційну творчість кожного.

Нові технології створили нові можливості для споживачів і водночас деякою мірою похитнули позиції представлених компаній індустрії контенту.

Інтенсивні процеси глобалізації, призвівши до зростання значення міжнародної торгівлі, потреби в інвестиціях, розвитку інформаційних технологій і стандартизації, вплинули на розвиток національного законодавства, укладення міжнародних угод, а також пошук шляхів взаємодії у сфері інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що те, наскільки ефективним буде застосування права інтелектуальної власності для розвитку національної економіки, залежить від політики держави.

Держави приймали свідомі рішення щодо своїх систем інтелектуальної власності, адаптували внутрішнє законодавство з інтелектуальної власності до свого рівня розвитку. Зокрема, історія законодавства в галузі інтелектуальної власності в тих державах, які нині вважаються розвиненими, показує, що вони не вводили посилену охорону до тих пір, поки не досягали відповідного рівня розвитку [10, с. 49].

За даними Бюро технічної оцінки проектів при конгресі, США, будучи молодою державою, що розвивається, відмовлялася дотримуватись норм міжнародного права з інтелектуальної власності на тій підставі, що вільний доступ до творів іноземних авторів сприяв соціально-економічному розвитку.

За висловом професорів К. Раустіала та К. Спрігмана, піднесення економіки США було аналогічним тому, як сьогодні зростає економіка Китаю – через виробництва контрафактної продукції. У XVIII–XIX століттях товари та винаходи, вироблені у Великобританії, були мішенню для копіювання товаровиробниками із США, на них вони зосереджували економічне шпигунство. Американські підприємці прагнули повторити секретні британські проекти для ткацьких верстатів і млинів, а уряд США усіляким чином сприяв цьому [7].

Аналогічно тому, як ще до недавно китайський уряд дотримувався політики «докорінних інновацій», затверджених урядом у 2006 році, яка виражалася в підвищенні оригінальних інновацій за допомогою поєднання інновацій і повторення інновацій на основі засвоєння іноземних технологій, раннє законодавство містило заборону на отримання патентів іноземними авторам у США на винаходи, що були запатентовані в інших державах, і значні перешкоди для іноземних винахідників. Авторське право США не передбачало будь-якого захисту для іноземних авторів і винахідників. Отже, видавництва США, які публікували іноземні твори без дозволу авторів, не порушували власне законодавства. Ця заборона проіснувала до 1891 року, і навіть тоді іноземні автори для забезпечення захисту своїх авторських прав повинні були видавати свій твір у США. Ця вимога повністю не зникла із законодавства до 1980-х років. Прихильником такої політики був Бенджамін Франклін, за час політичної діяльності якого було широко розповсюджено перевидання творів британських авторів без виплати винагород. Таке ведення бізнесу американськими виробниками широко критикувалося британцями [7].

Прикладом можна бути видання творів британського письменника Чарльза Діккенса, який був обурений публікацією власних творів на території США без виплати авторських винагород. Водночас саме такі піратські публікації творів письменника дали йому можливість стати досить популярним і відомим на території США, а основний свій капітал і статки Ч. Діккенс заробив саме на літературних турах, виданих на території США, здобувши так популярність [11].

Нині США дотримується консервативного підходу, заснованого на посиленні санкцій, що застосовуються до порушників авторських прав, незважаючи на складність і незручності для користувачів, які вже зацікавлені відстежувати легальність своїх дій під час використання творів у мережі Інтернет. У підходах фахівців США декларується турбота про захист доходів правовласників, заохочення інноваційної активності громадян, докладаються зусилля для запобігання втраті діяльності правопорушників, однак питання про запозичення у творчій діяльності залишене без уваги [3].

На міжнародному рівні наслідком зусиль щодо забезпечення прав та інтересів правовласників стало прийняття в 1996 році Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) про авторське право, який передбачає в статті 11 прийняття правових основ для захисту технологічних засобів контролю за використанням і введення правового захисту для недопущення обходу технологічних заходів, які використовуються авторами у зв'язку зі здійсненням їхніх прав [12].

Норми угоди ВОІВ послугували основою для пошуку рішень з питань прав інтелектуальної власності в епоху цифрових технологій у США та Європейському Союзі, результатом чого стало прийняття Закону «Про авторське право в цифрову добу» (DMCA, Digital Millennium Copyright Act) у США в 1998 році та декількома роками пізніше аналогічної за змістом Директиви 2001/29/ЕС щодо гармонізації деяких аспектів авторського права й суміжних прав в інформаційному суспільстві.

Так, Закон США «Про авторське право в цифрову добу» покликаний урегулювати авторське право в Інтернеті, підвищив відповідальність і передбачив кримінальну відповідальність за порушення авторських прав в Інтернеті, захищаючи постачальників, хостерів та інших суб'єктів від відповідаль-

ності за дії користувачів [13]. Компаніями й корпораціями закон розглядається як важливий спосіб захисту інтелектуальної власності в епоху дешевого копіювання.

Досить показовою видається позиція Ф. Ломана, старшого юриста некомерційної правозахисної організації «Фонд електронних рубежів», який указує, що закон створює умови для зловживання правами; згодом він змінив думку стосовно Закону й дав позитивну йому оцінку у 2006 році, будучи на посаді головного радника Google з авторських прав [14].

Законом визнаний незаконним обхід технічних засобів захисту від копіювання та доступу до творів, а також будь-яка діяльність (виробництво, розповсюдження), яка полегшує обхід. Варто визнати, що передбачення подібних положень у законодавстві є лише неявним визнанням того, що технології захисту від копіювання є не досконалими [5].

Безумовно, поширення Інтернету призвело до отримання вільного доступу до багатьох творів, що зумовило занепокоєння правовласників у неправомірному присвоєнні їхнього контенту й щодо компенсації за користування творами. Правовласники стверджують, що заходи технологічного захисту мають на меті запобігти несанкціонованому доступу до матеріалів, захищених авторським правом, якщо припустити, що засоби захисту недосконалі, то закони мають передбачати, щоб користувачі не здійснювали незаконну діяльність.

Прийняття заходів, спрямованих на запобігання обходу технологічних заходів захисту контенту, призводить того, що навіть законне використання може бути визнано злочинним, оскільки технологія не може розрізнити, є дії, спрямовані на обхід, правомірними чи такими, що порушують закон.

Тобто виявляється, що в цифровому середовищі будь-яка спроба обходу визнається злочинною, навіть якщо це не так у фізичному світі. Положення Закону «Про авторське право в цифрову добу» запобігають трьома категоріям порушень. По-перше, закон забороняє обходити технологічні заходи, які перешкоджають доступу до роботи, захищеної авторським правом. По-друге, забороняє використання пристроїв, які можуть обійти обмеження доступу. По-третє, він забороняє торгівлю обхідними пристроями для технологічних заходів, які захищають виключні права авторського права, наприклад, копіювання та розповсюдження [5].

Проте можна стверджувати, що на практиці антиобхідні положення законодавства використовуються більшою мірою для обмеження широкої сфери законної діяльності, аніж для боротьби з порушенням авторського права. Тому прийняття Закону вбачається як загроза вираженню творчості.

Так, сьогоденні технології дають правовласнику змогу контролювати користувача, обмежуючи його можливість копіювання й читання, виходячи за межі наданого законом права та зловживаючи своїм правом.

Як зазначає Л. Лессіг, право читати має надійно охоронятися через неконтрольованість і неможливість урегулювати процес читання. Сучасне авторське право США обґрунтовує права споживачів досить розпливчастим висловом як добросовісне використання, не ставлячи питання щодо розширення ефективного регулювання. Слабкий захист, що базується на добросовісному використанні, має сенс, коли більшість видів використання є не підконтрольною, водночас коли більшість видів використання стає гіпотетично регульованою, опора на добросовісне використання стає недостатньою.

Так, Book Reader надає правовласнику можливість контролювати використання книги на комп'ютері користувача, кількість дозволених копіювань і прочитаних сторінок у день, перетворюючи сучасні технології в знаряддя ліквідації добросовісного користування, що підтримується законодавством.

Як пише Л. Лессіг, програмний код розширює дію закону, можливості контролювати дії користувачів, підсилює регульовальні функції, навіть якщо предмет регулювання (дії, які були б сумнівним використанням) знаходиться поза дією закону й заохочує правовласників давати користувачам рекомендації щодо можливих дій із твором [4].

Вищезазначені заходи технологічного захисту створюють умови для впровадження стосовно об'єктів інтелектуальної власності режиму, схожого за своєю природою на режим права власності.

Досить показово ілюструє позицію правовласників, представлених асоціаціями та корпораціями, вислів президента Американської асоціації кінематографістів США Джека Валенті, який виступає за зміну традиції та надання особам, яким належить права інтелектуальної власності, прав, аналогічно тим, які надані власникам інших форм власності в державі, внісши зміни до Конституції США [4].

Протягом історії розвитку права власності, яка значною мірою характеризується як розвиток економіки та європейської цивілізації загалом, простежується те, що такий розвиток відбувався в напрямі більшого обмеження правомочностей власника, соціалізації права власності.

У свою чергу, за визначенням А.Г. Назарова, виключне право, навпаки, за незначний період часу з обмежених правомочностей розвинувся в довгострокове й широке за обсягом суб'єктивне право [6].

Зближення концепції та зростання схожих рис між правом інтелектуальної власності й приватною власністю, яке нині спостерігається, надає розуміння того, що провідне значення для регулювання інтелектуальної власності є не самі виключні права, а визначення їх меж. Тому постає потреба визначення меж суб'єктивного права для дотримання рівноваги інтересів суспільства та правовласників, недопущення зловживання правом.

У цих умовах актуалізується висловлення Р. Флорида, що в сучасний період можна спостерігати зародження, зростання ролі й посилення впливу «класу творців», представленого можливими асоціаціями та корпораціями [15].

В умовах глобалізації, на думку Д. Штігліца, лауреата Нобелівської премії з економіки, диктат великих транснаціональних корпорацій призводить до того, що бажання отримати прибуток переважає над фундаментальними цінностями, такими як довкілля або власне життя. Конкуренція національного й міжнародного режимів інтелектуальної власності призводить до уповільнення темпів розвитку економіки та зменшення вираження творчої активності у сфері інновацій

[16]. Більше того, виникає загроза економічному суверенітету держав.

Аналогічної позиції дотримується Р. Столлмен, засновник руху вільного програмного забезпечення, який зазначає, що поширення авторського права в сучасному вигляді слугує не інтересам США [17], а впливовим підприємствам, більшість яких знаходиться в США, що створюють неурядові організації, акредитовані в ВОІВ, які діють у власних інтересах, на національному та міжнародному рівнях.

Так, щоб деякою мірою зменшити негативні наслідки правової охорони результатів інтелектуальної діяльності (монополізації), треба ввести обмеження права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Обмеження виключних прав інтелектуальної власності – це дозволене вільне використання об'єкта права інтелектуальної власності, яке не потребує згоди правоволодільця й не є порушенням законодавства за умови, що це не завдає шкоди нормальному використанню об'єктів і не утискає законні інтереси правоволодільця. Умови допустимості обмежень виняткового права встановлюються на основі «трирівневого критерію» для об'єктів авторського права й суміжних прав або на основі «дворівневого критерію» для об'єктів патентного права [18, с. 44].

На нашу думку, конкуренція інтересів у сфері інтелектуальної власності полягає в тому, що правовласники зацікавлені в наданні їм широкої монополії на використання результатів творчої, інтелектуальної діяльності, тоді як користувачі зацікавлені в спрощенні доступу до об'єктів права інтелектуальної власності й обмеження монополюючого становища творців [8].

Висувається думка, що існують спроби організувати транснаціональну політику і створити безпечну міжнародно-правову інфраструктуру, спрямовану на захист глобальної гегемонії США на виробництво, володіння та збут товарів, заснованих на праві інтелектуальної власності.

Висновки. Ефективна охорона інтелектуальної власності потребує пошуку компромісу між бажанням правовласників щодо розширення повноважень у використанні результатів творчості й користувачів, зацікавлених у вільному доступі до творів і свободі вираження творчості в епоху цифрових технологій, яке має полягати у взаємному обмеженні прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Йохай Бенклер. Богатство сетей: как социальное производство меняет рынок и свободу. URL: <http://www.uspex.ukr/kniga-yohay-benkler-bogatstvo-setey/>.
2. Савина В.С. Авторское право в информационном обществе: перспективы развития. Ленинградский юридический журнал. 2013. № 2 (32). С. 138–142.
3. Будник Р.А. Цивилистическая концепция инклюзивного механизма гражданско-правового регулирования авторских отношений: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 19.00.03. Москва, 2017. 343 с.
4. Лессиг Л. Свободная культура / пер. с англ. Москва: Прагматика культуры, 2007. 272 с.
5. Nicola Lucchi Intellectual Property Rights in Digital Media: A Comparative Analysis of Legal Protection, Technological Measures and New Business Models under E.U. and U.S. Law. Article in Buffalo law review 53(4):1111–1191. April 2005.
6. Назаров А.Г. Пределы осуществления исключительного права на результаты интеллектуальной деятельности. Москва: Проспект, 2016. С. 11.
7. Raustial K., Sprigman C. Fake It Till You Make It. URL: <https://www.foreignaffairs.com/>.
8. Харитонов О.І. Проблеми створення єдиного цифрового ринку й авторські права. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Серія «Юридична література». 2015. Т. XVI. С. 44–49.
9. The people formerly known as the audience. URL: <https://www.economist.com/node/18904124>.
10. Основные тенденции развития права интеллектуальной собственности в современном мире, в том числе новые объекты интеллектуальных прав и глобальная защита, подготовлено по заказу Акционерного общества «Российская венчурная компания». Москва, 2017.
11. Joseph F. Baugher Issues in American Copyright Law and Practice. December 29, 2015. URL: <http://www.joebaugher.com/copyright.htm>.
12. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року, та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_770.
13. Digital Millennium Copyright Act. URL: http://en.wikisource.org/wiki/Digital_Millennium_Copyright_Act.
14. Пиратство и свободная конкуренция: интервью с главным советником Google по авторскому праву. 6 мая 2011. URL: <http://www.lenta.ru/articles/2011/05/06/lohmann/> Фонд электронных рубежей. URL: <http://eff.org/issues/dmca>.
15. Ричард Флорида «Креативный класс: люди, которые меняют будущее». The Rise of The Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. Классика-XXI. 2005. 430 с.
16. Stiglitz J.E. Making globalization work. Norton & Company, 2006. P. 106.
17. Copyright and Globalization in the Age of Computer Networks. The following is an edited transcript from a speech given at MIT in the Communications Forum on Thursday, April 19, 2001 from 5:00pm 7:00pm. URL: <https://www.gnu.org/philosophy/copyright-and-globalization.en.html>.
18. Венедиктова І. Окремі аспекти захисту законних інтересів у праві інтелектуальної власності. Право та інноваційне суспільство. 2013. № 1. С. 78.